

Hilde Gunn Slottemo
Dr. art, førsteamanuensis i historie
Høgskolen i Nord-Trøndelag
7600 Levanger
E-post: hilde.gunn.slottemo@hint.no
Tlf. 74 02 28 20 (a), 908 82 541 (m)

Et iskaldt gufs

Nylig var jeg på besøk i Oslo. Lørdags formiddag skulle jeg igjen reise nordover, og hastet derfor ned Karl Johan i retning Oslo S. Godt innpakket i vinterkåpe og med varmende ullskjerf, nærmet jeg meg det jeg i mitt stille sinn kaller kopp- og kronedelen av byen: Gatestubbene der tiggerne står i håp om å få noen kroner i pappkrusene de holder fram for rike, privilegerte nordmenn. Jeg slapp noen mynter i krusene deres, som en skamfull avlat for å slippe unna den kvalmende følelsen av verdens groteske urettferdighet. Nederst på Jernbanetorget sto ei eldre, rumensk kvinne. I det samme jeg stakk til henne noen kroner, syklet en hvit, middelaldrende mann forbi. Da han så oss, snudde han seg på sykkelkelen. Et grøssende gufs fra 1940-tallet sto ut av munnen hans idet han ropte mot oss: «Gi’rem et nakkeskudd i stedet». Med tårer i øynene og en vond følelse i magen, ruslet jeg videre for å ta toget hjem til et varmt, trygt hjem i Trøndelag. Sjelden har vinteren i Norge føltes så kald.

Jeg har grublet mye over denne episoden etterpå. Hva er det med romfolket – dem vi tidligere kalte sigøynere og tatere – som provoserer og irriterer så mange? Ambivalensen til tiggere er ikke ny. Omreisende har alltid vært en del av det norske samfunnet. Lenge ble tigging og fattigdom forstått som et økonomisk og sosialt problem. Det var viktigere enn den etniske dimensjonen ved de reisende. Skillet mellom fanter, tatere, reisende og vanlige fattigfolk var flytende. Historikeren Arnvid Lillehammer har hevdet at det først var på slutten av 1800-tallet at oppmerksomheten for alvor ble rettet mot taterne som en egen "folkegruppe". Fram til da var det altså fattigdomsproblemet – det at de var løsgjengere og omstreifere – som var viktig, ikke at de var en egen etnisk kategori.

Sigøynere, rom og tatere var ikke noe uvanlig syn i Norge i perioden mellom 1870 og andre verdenskrig. Ofte kom de om våren og reiste igjen om høsten. De ble en utfordring for det norske samfunnet, og ble derfor viktig å håndtere som gruppe. Det er mange triste eksempler på hvordan myndighetene brukte lovverket til å løse omstreiferiet: unger ble fratatt sine foreldre, kvinner ble tvangssterilisert, familier ble tvangsoppløst. I de fleste europeiske land har sigøynerbefolkningen blitt utsatt for folkemord, forfølgelse og diskriminering gjennom historia, med Holocaust som det verste eksemplet.

I dag har vi fått nye, store grupper av fattige: bostedsløse tiggere og omstreifere fra andre land. I 2006 opphevet Norge forbudet mot løsgjengeri. Året etter ble Romania EU-medlem. Det gjorde det mulig for rumenere å tjene penger innenfor EU-området uten formell arbeidstillatelse. Men omstreifernes problem er at juridiske og sosiale rettigheter er forankret i nasjonalstaten, mens urett og fattigdom er overnasjonal. Dermed er velferdsstaten i liten grad i stand til å hjelpe dem. De blir i stedet overlatt til den enkelte borgers velvilje, skriver sosialantropologen Ada I. Engebriktsen i NOVA-rapporten

Hilde Gunn Slottemo
Dr. art, førsteamanuensis i historie
Høgskolen i Nord-Trøndelag
7600 Levanger
E-post: hilde.gunn.slottemo@hint.no
Tlf. 74 02 28 20 (a), 908 82 541 (m)

Tiggerbander og kriminelle bakmenn eller fattige EU-borgere? Myter og realiteter om utenlandske tiggere i Oslo (2012).

Hva skyldes dagens irritasjon over et lite antall rumenske tiggere? Noe av det handler om at vi er redde for å bli lurt: at disse menneskene egentlig ikke er fattige, men isteden prøver å narre fra oss penger. I tillegg frykter vi at tigginga er et ledd i organisert kriminalitet, fortsatt ifølge Engebrigtsen. Hva om våre kronestykker stimulerer til menneskehandel eller støtter slu og grådige bakmenn? Selv om det er vanskelig å konkludere sikkert, er det lite som tyder på at det er vanlig. Ingen av påstandene om menneskehandel, bakmenn eller organisert kriminalitet er så langt blitt bekreftet. Og om så skulle være: det gjør vel ikke disse menneskenes lidelse mindre?

Hva mer? La oss snu speilet den andre veien og bruker diskusjonene om romfolket til å studere oss selv. Jeg tror en del av vår provokasjon handler om at disse menneskene bryter med flere av våre grunnleggende verdier. Det ene idealet er bofasthet. Det andre handler om lønnsarbeidet som livsform, der våre normer er et organisert arbeidsliv innenfor faste rammer. Romfolket er også mislykkede som forbrukere, og de blir dermed et vrengebilde av den pengeøkonomien som forbrukerideologien springer ut av. I tillegg bryter deres levemåte med storsamfunnets idealer om sosial likhet og likestilling. Fattigdom og sult er gufs fra fortida, noe som ikke hører hjemme i et moderne velferdssamfunn. Romfolket minner oss derfor om velferdens grenser, og slik truer de vår oppfatning av samfunnet som varmt, likestilt, inkluderende og altomfavnende.

Jeg kan akseptere at det er delte meninger om hvordan vi som samfunn skal forholde oss til rumenere som tigger på gater og torg. Jeg kan også akseptere at det finnes ulike politiske svar på de utfordringene innvandring og tigging skaper i Norge. Det er ikke lett å finne løsninger som fungerer godt og rettferdig, og det er vanskelig å vite hva som er gode virkemidler og fornuftige tiltak. Men jeg – og heller ingen andre – skal noen gang akseptere holdninger som uttrykker forakt for menneskeverdet; at ethvert menneske har en verdi som er ukrenkelig. Da skal følelsen av forpliktelse være sterk: at vi skal og må stå opp og si fra mot ytringer og handlinger som ikke respekterer enkeltmenneskets verd.

Når vi i disse dager igjen samles til overdådige middagsselskaper, julefester og familiesammenkomster, bør vi derfor også sende en varm tanke til alle dem det ikke er plass for i herberget.